

Sîne: mebest li vir "dil" e.
Cela: rûgeş.
Sîyeh: reş.
Ateş: agir.
Şûnaz: nasîn, nîyasîn.
Rehra: (rehraw: rêbiwar.)
Cebîn: enî, `enî, henîye.
Bûreq: şewq.
Zal: deselat, desthilat.
Dewlet û îqbal: xûşbextî.
Ram: kewî.
Tor: şebeke.
Homa: teyrê xûşbextî, melî xûşbext.
Ahû: asik, 'xezal.
Xe'ta: beşeke li Çînê.
Şeb: mebest li vir "reş, tarîkî".
Kakûl: perçem, tuncik.
Camî Skender: cama Şahê Skender, pîyaley Şah
 Îskenderî.
Enqa: teyreke bi çavan nayê dîtin, melêke ke be
 çaw nabînrê, çûnke tûjpere.
Pîrê xerabat: pîrê meyxanê.
Nesîb: qismet.
Seyr: temaşe, temaşa, dîtin.
Fîl'hal: yêkser, hadir, di gavê de.
'Hîna: dema, ça'xa, katî.
Xûrrem: şad, dilxweş.
Şahîn: navê teyrekî ye.
Zînhar: hoşdar, înzar, agehdarkirin.
Erqem: îşaret pêkirin, amaje pêkirdin
Le'il: cûrek mûcawherat e, cûrek cewhere.
'Îşwe: naskirin, naskirdin, naz û ciwanî.
Tûle: tûtke seg, segê biçûk.

'Xûnçe: gûla negihîştî, gûl ke hêsta nekirawe.
Çala wekû Yûsif: îşarete bû bîra Yûsif pê'xember
di nav de mabû.
Hemraz: hawdil, şerîkî sirr.
Hilal: birî, ebrû, birû.
Nişter: cûrek çeke wek xencer, cûrêkî le tî'x
"çeçûy nûktîj".
'Helqe: bazin, bazing, bazne.
Saye: sîber, sîh, sêber.
Têşne: têhnî, tènî, tînû.
Semend: teyreke, melêke ke le awre nasûtê.
Xûsrewî xûban: padişayê ciwanan.
Xûban: ciwan, baş.
Çeşa: çeştin, t'emkirin, tamkirin, tamkirdin.
Medhûş: serxweş, serxûş.
Peyweste: çispawe, pêkve nisyaye.
Fêris: fehrîst, naverok.
Engûşt nima: penî 'alem.
Çihre: ser û çav, dem û çaw, rû.
Qûrmiz: sûr, sûrd.

**(3) Pêncmalkîya Şêx Nûreddînê Birîfkanî
li ser helbesta Şêx E'hmedê Cizîrî**

Şemsa di felek nema şibîyê dac
Bû min keşîfî ji şîşeyê 'ac
Ev 'er'ere şe't'he daye 'hellac
Şemsa dixiramê ser û 'xennac
Canan dibirt bi 'işwe tarac

Der 'xefletê ber wicûdê hestî
Yêkser me ji hûşî dilveristî
Fincanê re'hîqe lew şikestî
Min dî se'herê dixwabî mestî
Bêdeng tezerû we lale derac

Inguştê me hadirî ji dil gest
Serçeşme Sikenderîme der qest
Ev sexr û nîgar û neqş û fehrest
Bişkêftî ji 'xûnçe nêrgiza mest
Bû ferqê ji ser qedîfê tarac (*)

Ba'xek me kudî çu bedrê şariq
Ev berzexê mecme'ûl'heqaiq
'Hîna ku helatî necmê 'Tariq
Cebhet keşîfî ji 'sub'hê 'sadiq
Nûrê ku veda ji ser şibî dac

Hatin ji kivan û qews û tîrî
 Awir ku disîne cayî tigrî
 Lew fer'ze li min sicûdê şukrî
 Elmasî nûmane şibhê Mi'srî
 Danîn cigerî me dil kir amanc

'Eqreb ku ji berqeê kişandin
 Kakûl ku li 'ari'zî cemandin
 Durdane li cîdûkê reşandin
 Nesrîn û binefşe tûzeindin
 Mawerdî reşande şûşeyê 'ac

(Ma ed'ece 'husnû de'icû 'eyneyn)
 ('Heffet bîhîma nîhayetûl zeyn)
 Eswed 'hecerek me dî (lîmabeyn)
 Cuhtê 'hebeşan (bî'tûrfetîl 'eyn)
 Anî qederek ji Espahan bac

Her 'helqesîyahê dairê mîm
 Da min ji ebîr û abê tesnîm
 Ev renga sîfîd û me'tle'ê cîm
 Sîma ku nîma nema li hiş sîm
 Sîma bi ji xucle ma zi îxrac

Xûna cergî û dilî hemîşe
 Wek nabê disîneyê perîşe
 Ev 'tel'eyê dil j'bera beêşe
 Miriatê Sikenderî li pêşe
 (Be'hrûn welehal 'ukûsû emwac)

Mîriat ku cilweya bi 'heqqîda
 Dagirtî wicûd û yêk neseqda
 Sub'hê ku dema 'zelamî şeqda
 Dewra qemerî ji ber şefeqda
 Ku s'pêde li ferqê sernîha tac

Dilber yek û 'işwe 'sed hizarin
 'Sed şêwe kirîşme jê dibarin
 'Alem heme lew dibê qerarin
 Çerx û felek û melek dîyarin
 (Şemsûn wekewakîbûn we ebrac)

Min dî ku esed nema ji pir çeyn
 Nagahî ji min bi cengilê 'eyn
 Dil 'semt û xîredgehade be'hreyn
 Zehre bi Quranê qabê qewseyn
 (Welnecmû îza hewa bîmîdrac)

Sul'tane bi çeşmina xû cemcem
 Kîsra û Emîr û Şahê herdem
 Xeddamî ji bû şepalê ser'tem
 Dengê melekan j'me histe zemzem (**)
 Erwa'hê ji 'işqê têne mî'irac

'Îrfanî me bê 'hisabî ewcin
 Durdane netîcîn û di'ewcin
 Her mesele 'sed hizarî fewcin
 Dil be'hre û 'sed hizarî mewcin
 'Arif çi xeber ji be'hrê mewwac

Ev neqrê 'sîfet dema limin mişt
 Xûna dilî wek bi nişterê rişt
 Nûrî ne dil û hiş û xîred hişt
 Bûrî û be 'xunçekê Mela kuşt
 Ew 'xunçeleba delal û 'xennac

Şet`h: witey bê serew berey `urefai.
 'Hellac: îşarete bo (ena el 'heq men'sûrê 'Hellac).
 'Işwe: naz û ciwanî.
 'Er'er: bala berz wek dara 'er'erê.
 Xiram: bi naz.
 Tarac: talankirin.
 Ingûşt: tibil, tilî, penca.
 Hadir: yêkser, di gavê de.
 Serçeşme: ser çawe.
 Serçeşme Sikenderî: kanîyeke kû ava jîyanê jê dizêt.
 Qest: mebest, menzûr.
 Nîgar: neqş, şêwe.
 Bişkuft: vekirî, kirawetewe.
 'Xûnçe: gûla negehiştî, gûlî nepişkûtû.
 Ferq: tewqî ser.
 Cayî: cêy girt, cih girt.
 Eqreb: dûpişk, birû, ebrû, birî.
 Kakûl: perçem.
 Dûrrdane: didandurr, danesipî.
 Espehan: Esfehan bajêreke li Îranê.
 Bac: zerîba îcbarî, tîbar.
 Sîyah: reş.
 Sifîd: sipî.
 Sîma: ser û çav, rûy, dem û çaw.
 Sîne: mebest li vir "dil"e.
 Mîriat: awêne, mirêk, cam, qûdîka rûnahîyê.
 Sikender: Îskender.

Sernîha: danan li ser serî.

Kirîşme: naz û ciwanî.

Cengilê 'eyn: mijîlankên çava, bijang, pirjeng.

Xîred: eqil û hûş.

Xîredgeha: cihê eqil û hûşî, ser.

Bi çeşmina xû: bi çavê xwe.

Mişt: navdest, mist.

(*) Di destxeta Şêx Memdû'hê Birîfkanî da ev rêze bi peyva "tarac" tamam dibit, nek bi peyva "dîbac", ya ku Zivingî di dîwana Cizîrî da çap kirî.

(**) Di destxeta Şêx Memdû'hê Birîfkanî da ev rêz bi vî awayî tamam dibe: "Dengê melekan jimehiste zemzem". Lê di dîwana Cizîrî, ya ku Zivingî çap kirî, wehaye: "Dengê melekan zêmihêne zimzim".

(4) Pêncmalkîya Şêx Nûreddînê Birîfkanî li ser helbesta bapîrê xwe yê çarê Şêx Şemseddînê (El-Qu'tb el-Xelawâtî) yê Exlatî yê Birîfkanî

Li ser helbesta bi navê (Fîraq)(*)

E'llah çî fena bû li me her leyl û neharan
 Mûstesqîyê 'îşqê te li ber roj û nizaran
 Terkim di kirin cumleyê 'sa'hib dil û yaran
 Evro weyim ez jêkve nenasim ker û baran
 Ferqê nakirim ez nûnkê jêkve gul û xaran

Me'hbûb bi xu agaye ke ev dil birijîtin
 Ev 'arifî bê'hed ji tera xu dikujîtin
 Wî dê çî bitin qu'tbê mûceddîd ku ne jîtin
 Ey dostê dilê sohtî ne car carî dişertên
 Wi'llah ke dilê sohtî kebabest hemû caran

Zirbavû 'zeîfim bi xu der gerdişî aşûb
 E'llah çî mirîdim bi ru'hê 'talib û me'tlûb
 Canim çî bû hat ev qebesê hicrê te me'hbûb
 Zerkê ku bûyîn dîn û ji dînê teû me'hcûb
 Şev ro tigrîn em ji fîraqê wekû baran

Em pîrê xerabatê îmamê qedemê te
 Hem me'zherê 'husna te û be'hrê keremê te
 Ez keftime ber derdû cefaû elemê te
 Satê ke dikim nû'he û zarî ji 'xemê te
 Bêgav tixrûş tînim û girye ber û daran

Ev bendeyê mu'hsinim bi xu bûtxaneyê gebrim
 Ez têsneyê we'slim û nema 'zulmetû ebrim
 Weqtê te nebînim bi xu wek sakinê qebrim
 Yêk le'h'zeû sa'et me nema, sakin û 'sebrim
 Madam ezim wê ketî zarê ef'a û maran

Cezba te ye êxistîme evraz û nişîvan
 Em şibhetî rojîn şefeqe li Bo't Silîvan
 Geh şibhetî avim li bîyaban û li şîvan
 Geh geh wekû dêwane tigrîm li kûwîvan
 Geh bê ser û saman ti çime qerye û şaran

Geh xirqe dipoşim gehî kirbase ji delqê
 Geh zewq û meqamîn gehî pir qeb'ze ji qelqê
 Der 'heqqême 'arif çi dizanî ji vê xulqê
 Geh êrve û wêrve dikirim 'su'hbetê xelqê
 Geh geh wekû kungir tiçime suqbe û 'xaran

Sed 'Torê ji 'husna te hemî keşfe li ber min
 Geh cîlwe û geh xelwe di pir cezbehê kir min
 Bîraqe hilîna li serê Rom û Qecer min
 'Işqê te 'hebîb ev hemû îname bi ser min
 Lewra ti hemû memleketan keftime zaran

Qe'tira ku ji kasa serê zulfa te ye riştî
 Ev şemî'i û wî'sala te bû perwane ku kûştî
 'Hîna ku te destê xwe ji bengîn li me miştî
 Ez keftime deryayê 'xemê te wekû keştî
 Heyhat ke biçî 'xerqetê be'hrê ve kinaran

'Işqê weh bi min kir ke 'zeîfim wekû mûyî
 Ruxzerd kirim belkî kirim herkî nebûyî
 Ey şahidê 'halê me çi 'halest û çi goyî
 Ez nû ne'ecîbim ke ewan 'aşiqê çûyî
 E'hwalê dilê sohtîyê wan takû bijaran

(Qed e'hreçenîl 'hubbû weqed fetet ekbad)
 Zîra ke nebûyîm ji 'xemê firqetê azad
 Lewra ji wicûda xu heriftîme ji binyad
 Ev Xelwetî bê gav tikete nale û firyad
 M'ezûr bi kirin hûn bi kerem jê gelî yaran

Nûrî ji wî'salê qedehek cûmle çêşî bû
 Lewra biwicûda xu ji neslê qureşî bû
 Ciddê meye Şemdîn çibû qu'tbê qureşî bû
 Der 'işqê meqamat û kemalê kû meşî bû
 Şeb ta se'herê sakinê her kûh û qefaran.

Mûstesqî: têhnî, xerîbî, tasey dîtinî yar.

Nizar: nisar, sîbera çiya.

Birijîtin: dil kewtin.

*Qu'tbê mûceddîd: cemserî taze, qu'tbî taze,
 berztirîn piley te'sewwîf, (îşarete bû Şêx E'hmedê
 Serhindî).*

Gerdiş: xûlanewe, li dûr xwe zivirîn.

Aşûb: hera û bişêwe.

Xurûş: coş

Qebes: tîşk, çira.

Hicir: dûrî.

Cefa: renc û ze'hmet, dûrkewtinî xûşewîst.

Mu'h`sinim: Di hesarê da me, gemarû diraw.

Bûtxane: cihê 'îbadeta senema, cêgay bût peristî.

Gebir: kafir, peyrewakaranî dînî Zerdeşt.
Têşneyê we'slim: têhnîyê gihandina hev, tînûy be yek geyîştin.
Ebrim: (ebir: 'ewir, heur).
Cezbateye: kêşana 'işqa teye bi alîyê minve.
Bo't Silîvan: du nawçen le Kurdistanî Bakûr.
Bîyaban: 'se'hra, qûmistan.
Şîv: dol, gelî, nişêw.
Geh: car car.
Xirqe: cûrekî 'ebaye.
Dipûşim: dêkeme ber xwe, eykeme berm.
Kirbase: cûrekî qumaşe.
Delqê: parçey rizî, cilê derwêşan.
Qeb'ze: bêntengî û qebizbûn, dilgîran.
Cîlwe: xwe nîşandan.
Xelwe: çûlî, (sûfî xelwet nişîn).
Bîraqe: ala, 'elem, perçem, beydax, al.
Qecer: eşîretek tirkin li Îranê, 'hukumê Îranê kirin di navbera 1779z.-1924z.
Zulf: bisk, pîrç.
Perwane: pelatînk, pelpelatînk, minminîk.
Mişt: mist, le naw dest.
Mûyî: mû, mî, mûy.
Herkî nebûyî: ji esas nebûyî.
Çi gûyî: çi dibêjî, çi de'lêy.
Zîra: çûnke.
Firqet: jêkvebûn, ji hev cudabûn, dûrbûn.
Ji binyad: ji esas, ji kûk.
Çêşîbû: tam kiribû, te'im kiribû, çêştî bû.
Nesil: regez.
Şemdîn: naznavê Şêx Şemseddînê Exlatîyê
Birîfkanî yê şî'irîyê ye.

(*) Xwendevanên hêja, 'Sadiq Bihaeddîn Amêdî di pirtûka xwe-
da "Hozanvanêt kurd" di beşa ku li ser Şêx Nûreddînê Birîfkanî ni-
vîsiye, di rûpela 433a da gûtiye:

Pêncmalkîya seyda (Nûreddîn) yê Birîfkanî li ser hozana evînî
('xezela) bapirê xû yê çarê kû serkêşê rewşenbîrê çax û demên xû
Şêx (Şemseddînê) Birîfkanî ye.

Seyid Ebdilhemîdî sala 1271 hicrî (1854-1855z.) ev pêncmalkîye
di destxetekê da nivîsiye.

**(5) Pêncmalkîya Şêx Nûreddînê Birîfkanî li ser helbes-
ta Nûreddîn el-Şûnî (bi zimanê erebî)**

Ev pêncmalkîya Şêx Nûreddînê Birîfkanî li ser helbes-
ta Nûreddîn el-Şûnî ya ku bi zimanê erebî ye, me bi elfa-
bêya erebî di nav beşê erebî da nivîsiye.

Tesdîsat

(Şeşmalkîyên Şêx Nûreddînê Birîfkanî)

Şeşmalkîya Şêx Nûreddînê Birîfkanî
ser helbesta Şêx E'hmedê Cizîrî

Me 'hecer eswedî qestin çep û rast
Se'î û î'hram guhestîn çep û rast
Li seran lale ku ristîn çep û rast
Xilf û zincîrê veristîn çep û rast
Nêrgizên şengê dimestîn çep û rast
Saqîyan camî di destin çep û rast

Saqîyan camî di destin ji şerab
Bilbilan neşie digestin ji gûlab
Wê dibarin li mera pence 'îqab
Çi sîyeh mar û 'îqabin çi 'xurab
Rast û çap dane ciger sîne kulab
'Er'era şengê dimestin çep û rast

'Er'era şengê tinê min ewe 'xem
Hene der dil me jiwê derd û elem
Çi ji wan hatine canê me sitem
Zulf û sinbil ji Şahînşahê 'herem
Tûx û 'ala ku xuyabûn ji 'Ecem
'Ereban tîpî şikestin çep û rast

'Hebeş û Rom û 'Ereb lêk dayîn
Şev û rojan weh di cengê dayin
Heme dinya ji ewan şeydayin
Ey 'hekîm evhe çi 'hîkmet hayîn
Ber vişerqî û se'her westayîn
Hîndûyîn rojê peristin çep û rast

Ber vişerqî û d’destan heye nipeng
 Nûşîdan ehlê firişteû xerçeng
 Tê semayê ji ewan xareyê seng
 Tu binêr ev çî munasib yek reng
 Qey’serê Romê li ser ’heddê fireng
 ’Top û zincîrî vibestin çep û rast

Çî vibestîne li enyê leçekê
 Dihejînit we ji kurzê şekekê
 Her ji bext û meh û zala felekê
 Belkî carek bi mera dit xenekê
 Herdu destên xwe ’hemaîl şevêkê
 Me ji bo yarê dixwestin çep û rast

Ji wî’salê tinê yêk zerre bidet
 Bitesamu’h me tivê came bidet
 Li dinê şu’ileyê mehtabê bidet
 Ji te ferman li serê ’amî bidet
 Xemleyê sirrperîya ’hûrî ’sîfet
 ’Sed melek destî bi destin çep û rast

Hest: heye.

Lale: gûla lale, gûlî lale.

Ristin: şînbûn, sewzbûn.

Neşie: mest, serxweş.

Gûlab: gulav, ava gula, e’trî gulaw, awî gul.

Sitem: zulm.

Tûx: şiwên, cih; kulavên (kumên) leşkeran.

Tîp: grûp, tîm.

Şêyda: ’aşîq, aşîq.

Nûşîdan: vexwerin, xwerdiyanewe.

Firişte: melayîk, melaîket.
Xare: navê ber e, berdêkî zûr qaîme.
Seng: ber, berd.
Xareyê seng: berê qayim, berdî seng.
Leçek: laçik, dersûk, şal, kulav û dersûk.
Xenek: xenî, xenîbûn, şadî, xoşî, xinê.
Tesamu'h: aşî, paranewe.
Came: pîyale.
Şu'ileyê mehtab: tîşkî mangeşew.
Xemle: ciwanî, xemlandin.
Sirperî: melayîk, melayîke.

Helbesta Şêx Nûreddînê Birîfkî pesna şêx û qutbê de-
ma xwe Şêx Memdû'hê Ebbasî yê Telewî ya ku bi zima-
nê erebî ye, me di beşa erebî da nivîsandîye.

Çend nimûne ji helbestên Şêx Nûreddînê Birîkanî bi
zimanê farisî me di beşa erebî da nivîsandîye.

Dawîya dîwanê

ya ku bi destê Şêx Memdû'hê Birîfkanî hatîye nivîsîn

Temmet bî'hewlîllah we'sele'llahû we sellem 'ela seyîdîna Mu'hemmedîn xeyre xelqîllah we 'ela alîhî we 'se'hbîhî ecme'în we axîrû de'iwana ennel 'hemdû lîllahî rebbîl 'alemîn, amîn.

'Herrere bîqelem el 'ebd el feqîr el 'heqîr el seyid Memdû'h bin el seyid Mu'hsin bin el seyid 'Ebdûlcebbar el Birîfkanî bîDihûk fî 12 rebî'i el ewwel fî senete 1386 hicrî el Muwafiq 3 temmûz senete 1966 mîladî xîdmeten lîldîn we î'hyaen lîasar el Muellif we 'hîf'zen leha mîn el 'zîya'i, nefe'ene'llah bîha wel muslimîn ecme'în. We'sele'llahû we sellem 'ela seyîdîna Mu'hemmedîn we alîhî ecme'în.

Şêx Memdû'hê Birîfkanî

